

מסורה חוברת ו' כסלו תשנ"ב

בעניני תשעה באב

[א] איתא בתענית (כט.) ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו... והיינו דאמר ר' יוחנן, אלמלי הייתי באותו הדור, לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן, אתחלתא דפורענותא עדיפא. ובראשונים הביאו מהירושלמי, דריב"ל ורבי אבין היו מתענין בין בטי"ת ובין כיו"ד. אך לדינא לא קיי"ל הכי, אלא שמנהגנו לנהוג בכל דיני תשעת הימים עד חצות של יום יו"ד, ערמ"א לסי' תקנ"ח, ואף זה

כו

מסורה

אינו אלא בתורת חומרא, עיי"ש בכהגר"א. וצריך להבין באמת הך סברא דאתחלתא דפורענותא עדיפא, דמכ"מ מ"ט לא תקנו שאף יום יו"ד יהי' יום אבל.

ונראה לכאר כזה עפ"י הגמ' במס' ע"ז (נב:) דמקרא דובאו בה פריצים וחללוה ילפינן שכיבוש ביהמ"ק בידי הנכרים (עיי"ש ברש"י וברמב"ן) גורם להפקיע את קדושתו, ונראה דזוהי כונת הגמ' בתענית, דאתחלתא דפורענותא עדיפא, כלומר, שאף שלמעשה עיקר שריפת הבית כיו"ד ולא בטי"ת, מכ"מ כיבוש הבית ע"י הגויים בטי"ת היה, ונמצא שכבר בטי"ת פקעה קדושת המקדש, ומה שהיה הולך ודולק אח"כ, זה כבר היה בית של חול, ועפ"י הלכה — אין על מה להתאבל על כך.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כט עמוד א

חרב הבית בראשונה - דכתיב +מלכים ב' כ"ה+ ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבכדנאצר מלך בבל בא נבזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרף את בית ה' וגו', וכתוב +ירמיהו נ"ב+ ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבכדנאצר מלך בבל בא נבזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו'. ותניא: אי אפשר לומר בשבעה - שהרי כבר נאמר בעשור, ואי אפשר לומר בעשור - שהרי כבר נאמר בשבעה. הא כיצד? **בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו**, שנאמר +ירמיהו ו'+ או לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. והיינו דאמר רבי יוחנן: אלמלי הייתי באותו הדור - לא קבעתיו אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן: אתחלתא דפורענותא עדיפא. ובשניה, מנלן? דתניא: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. אמרו: כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה, ומשמרתה של יהויריב היתה, והלויים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם. ומה שירה היו אומרים - +תהלים צ"ד+ וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם. ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו, עד שבאו נכרים וכבשום, וכן בשניה.

וצע"ג

יחזקאל פרק ז

(כא) ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל <וחללה> וחללוהו:
(כב) והסבותי פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פריצים וחללוהו:

בכורות דף נ – ובאו בה פריצים וחילולה

הרב אברהם סתיו

תוך כדי דיון ארוך בסוגי המטבעות השונים המוזכרים בתורה ובדברי חכמים, נאמר בגמרא (נ.): "אמר רבי אושעיא: ביקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספה וזהבה של ירושלים, עד שמצאו לו מקרא מן התורה שהוא מותר, שנאמר 'ובאו בה פריצים וחילולה'."

כלומר, בזמן חורבן הבית נבזזו אוצרות הכסף והזהב של בית המקדש והתפזרו ברחבי תבל. ממילא, כל חתיכה של כסף או זהב אמורה להיחשב כספק הקדש וממילא אסור להשתמש בה מחשש לאיסור מעילה (בעניין האפשרות לבטל את מטבעות ההקדש ברוב, עיין במשנה למלך מעילה ז, ו). למרות זאת, התירו חכמים את הכסף והזהב משום שלמדו מן הפסוק ביחזקאל שבמהלך החורבן התחללו ההקדשות וממילא אין בהם שוב איסור.

בהסבר דין זה של "ובאו בה פריצים וחילולה" נחלקו הראשונים במסכת עבודה זרה. לדעת בעל המאור (עבודה זרה כד עמוד ב מדפי הרי"ף) מדובר בדין רגיל של מעילה, אשר מוציאה את ההקדש לחולין. לדעת הרמב"ן (במלחמת ה' על אתר) לא מדובר בדין מעילה אלא בחידוש מיוחד שחידש הפסוק ולפיו עצם הכיבוש והחרבת המקדש מחללים את הקדושה.

למחלוקת בעל המאור והרמב"ן ישנן השלכות רבות. השלכה אחת היא היקף החילול שנוצר בחורבן: לדעת בעל המאור התחללו רק חפצים שמעילה מוציאה אותם לחולין (ולא כלי שרת), ואילו לדעת הרמב"ן כל מה שהיה במקדש התחלל. השלכה נוספת היא זהותם של המחללים: לדעת בעל המאור מדובר דווקא ביהודים אשר יש להם דין מעילה, ואילו לדעת הרמב"ן מדובר בנכרים אשר החרבו את המקדש. כדעת הרמב"ן עולה גם מדברי רש"י בסוגיתנו (ד"ה מפני).

ניתן להציע השלכה נוספת למחלוקת זו, ביחס לזמן החילול. בגמרא בתענית (כט.) אמר רבי יוחנן שהיה ראוי לקבוע את צום ט' באב בעשרה באב, מפני שרובו של היכל נשרף בו. למעשה אנו נוהגים לצום בתשעה באב, וביאר החתם סופר (בהגהות על השו"ע או"ח סימן לג) שהטעם לכך הוא משום "ובאו בה פריצים וחילולה". היינו, שכבר בתשעה באב התחלל המקדש וממילא שריפתו בעשירי לא הוסיפה דבר.

בספר איזהו מקומן (בכורות נ.) הקשה על דברי החת"ס, שכבר בז' באב נכנסו הנכרים להיכל וקילקלו בו, וממילא ראוי היה לצום בתאריך זה. אמנם, ייתכן שבנקודה זו קיים הבדל בין שיטות הראשונים השונות. לדעת בעל המאור, החילול נוצר כתוצאה משימוש בהיכל אשר נחשב כמעילה שמוציאה אותו לחולין. ממילא מסתבר שתחילת השימוש, בז' באב, היא שתפקיע את הקדושה. אך לדעת הרמב"ן מדובר בדין חדש ומיוחד למצב של חורבן, וממילא ייתכן שהוא חל רק כאשר מתחיל החורבן גופו.